

EPIDEMIE

od HISTORYCZNYCH POSTACI LEKU po COVID-19

praca zbiorowa pod redakcją

Aleksandra K. Smakosza

i Mateusza

Dąsala

Redakcja serii „Acta Uroborosa”

Aleksander K. Smakosz — redaktor naczelny

Mateusz Dąsał — zastępca redaktora naczelnego

Wiktoria Kurzyna — redaktor prowadzący

Eryk Lamparski — redaktor techniczny

Wydawca

Aleksander K. Smakosz

Rada naukowa

Aleksandra Szlagowska

Radosław Łazarz

Wojciech Ślusarczyk

ACTA UROBOROSA

Tom I

pod redakcją naukową

Aleksandra K. Smakosza

Częstochowa 2021

EPIDEMIE

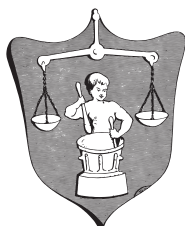
OD HISTORYCZNYCH POSTACI LEKU

PO COVID-19

Redakcja naukowa

Aleksander K. Smakosz

Mateusz Dąsał

PHARMACOPOLA

Częstochowa 2021

Korekta językowa

Aleksander K. Smakosz, Wiktoria Kurzyna

Projekt graficzny książki, przygotowanie do druku,
redakcja wydawnicza i adaptacja okładki

Aleksander K. Smakosz

Okładka

O. Grin. brak tytułu. 1919, Moskwa. Wellcome Collection. In copyright

Recenzenci

dr hab. Marian Flis, prof. Uczelni (UP w Lublinie), Dr Paweł Zdanikowski (KUL),
Dr Michał Bednarski (UP we Wrocławiu), Dr Wojciech Ślusarczyk (UMK),
dr n. biol. Barbara Gieroba (UM w Lublinie), Dr Łukasz Sasuła (Uniwersytet
Opolski), Dr n. hum. Agnieszka Banaszkiewicz (firma Letre), Mgr prawa Weronika
Bryła (MWSL), mgr Kołat Damian (UM w Łodzi), mgr Daria Bieniek (UMK),
mgr Marcin Magacz (UJ), mgr Mateusz Witowski (UM we Wrocławiu),
mgr farm. Tomasz Bober (badacz niezależny)

© Copyright by Pharmacopola

© Copyright by Aleksander K. Smakosz

© Copyright by autorzy poszczególnych rozdziałów

Druk

PRINT GROUP Sp. z o.o., ul. Cukrowa 22, 71-004 Szczecin

ISBN 978-83-957703-3-3 (oprawa miękka)

ISBN 978-83-957703-4-0 (wersja elektroniczna)

ISSN 2720-2593

Wydawca

Pharmacopola (imprint wydawcy Aleksandra K. Smakosza)
www.pharmacopola.pl, e-mail: redakcja@pharmacopola.pl
facebook, instagram: @pharmacopolaczasopismo

SPIS TREŚCI

CZĘŚĆ I HISTORIA EPIDEMII I ETNOFARMAKOLOGIA

Aleksander K. Smakosz

Złoty eliksir życia i konfekty z pluskwiakami, czyli piżmo
w lekach na dżumę od XVI do XVIII w. **13**

Agnieszka Banaś

Dżuma Justyniana w świetle źródeł historycznych
Prokopiusza z Cezarei i Ewagriusza Scholastyka **33**

Marta K. Grochowalska

Aromatyczna walka z epidemiami od starożytności
do XIX w. — kadzidło, pomander i ocet leczniczy **46**

Agnieszka Banaś

Zachowaniu zdrowia człowieka, od zarazy morowego
powietrza, doktora Antoniego Sznebergiera³⁹ — czyli
jak żyło się w XVI-wiecznym mieście podczas epidemii moru **61**

Katarzyna Okoniewska

Maść Wilkinsona i cyjanek potasu. Leczenie świerzbu
i tyfusu w obozach koncentracyjnych **79**

Łukasz Martowski

Morowe remedium. Obraz alkoholu jako ludowego
panaceum wobec wybranych epidemii na przestrzeni lat
oraz jego miejsce w świadomości społecznej **99**

Daniel Damian Grudziń

Epidemia zatruc arszenikiem
wśród brytyjskich alkoholików w XIX w. **121**

CZĘŚĆ II ZAGROŻENIA WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA

Michał Lubczyński, Izabela Cendal

Miażdżyca — epidemia współczesności **135**

Julia Depta, Monika Wysokińska, Rafał Hrynkiwicz

Choroby nowotworowe jako epidemie XXI w. —
palenie i zanieczyszczenie powietrza
sprawcami nowotworzenia **145**

Magdalena Okruta, Adrianna Graniak, Jan Jurgiel, Natalia Klimek

Epidemia otyłości a ciąża —
przyczyny, konsekwencje zdrowotne i zarys terapii **155**

Katarzyna Klocek, Wojciech Marcinkowski

Wybrane aspekty broni biologicznej —
kontekst historyczny i medyczny **171**

Wioletta Nieścior, Kamila Sobczak

Bakterie wielolekooporne — nadal istotne zagrożenie? **187**

CZĘŚĆ III COVID-19

Jakub Jarmołowicz, Natalia Kistela, Aleksandra Snopkowska, Izabela Cendal

Wpływ pandemii COVID-19 na samokontrolę
i zaostrzenia choroby u pacjentów
z nieswoistym zapaleniem jelit **203**

Michał Mazur

Diagnoza i terapia logopedyczna
w okresie pandemii COVID-19 w Polsce **213**

Aleksandra Maciocha

Odpowiedzialność karna za narażenie
na zakażenie wirusem SARS-CoV-2 — analiza legalna **227**

Wprowadzenie

Pandemia, epidemia, zaraza, wirus... Jeszcze niedawno te słowa wydawały się czymś odległym dla przeciętnego człowieka, będące domeną przeszłości. Jednak rzeczywistość okazała się bardziej zaskakująca.

Od zarania dziejów ludzkości towarzyszyło cierpienie, a walka ze zwierzętami, współplemieńcami oraz mikroorganizmami była kluczowa, aby przeżyć i przekazywać swój materiał genetyczny kolejnym pokoleniom. Nie inaczej działały bakterie, wirusy, grzyby i pierwotniaki. One także mutowały i wytwarzały nowe mechanizmy infekcji, odporność na środki lecznicze. Ta walka między pasożytami i mikroorganizmami a zwierzętami trwa od setek milionów lat. Dzięki tej koewolucji mieliśmy szansę rozwijać naukę, medycynę, tworzyć cywilizację. Jak pisał Seneka młodszy: *Vivere militare est*, co oznacza „żyć znaczy walczyć”. To walka z samym sobą, wrogiem wewnętrznym i zewnętrznym jest podstawą rozwoju. cywilizacji

Niniejsza publikacja przedstawia różne aspekty walki z epidemiami, od antycznych sposobów leczenia dżumy, po współczesne doświadczenia ludzi medycyny związane z wirusem SARS-CoV-2. Autorami rozdziałów są naukowcy, farmaceuci, lekarze, historycy, prawnicy. Dzięki temu interdyscyplinarnemu podejściu można uzyskać szersze spojrzenie na problematykę epidemii, chorób cywilizacyjnych i zagrożeń epidemiologicznych.

Monografia „Epidemie — od historycznych postaci leku po COVID-19” jest przeznaczona zarówno dla naukowców, lekarzy, farmaceutów, przedstawicieli innych zawodów medycznych, historyków, etnologów, badaczy kultury medycznej, jak i dla wszystkich zainteresowanych tematyką zdrowia, historii medycyny i farmacji, trendów w medycynie, zagrożeniami współczesnego świata.

Część pierwsza niniejszej książki zawiera zróżnicowane studia dotyczące historii epidemii oraz dawnych metod ich leczenia. O wykorzystaniu surowców pochodzenia naturalnego w przeciwdziałaniu dżumy piszą Marta

K. Grochowalska w swoim rozdziale *Aromatyczna walka z epidemiami od starożytności po XIX w. — kadzidło, pomander i ocet leczniczy* oraz Aleksander K. Smakosz w rozdziale *Złoty Elixir Życia i Konfekty z Pluskwiakami, czyli Piżmo w Lekach na Dżumę od XVI do XVIII w.* Inne metody stosowane prewencyjnie w przypadku „czarnej śmierci” wymienia Agnieszka Banaś w rozdziałach *„Zachowaniu zdrowia człowieka, od zarazy morowego powietrza, doktora Antoniego Sznebergiera” — czyli jak żyło się w XVI-wiecznym mieście podczas epidemii moru* oraz *Dżuma Justyniana w świetle źródeł historycznych Prokopiusza z Cezarei i Ewagriusza Scholastyka*. Bardziej współczesne metody leczenia świerzbu i tyfusu, i to w tak ciężkich czasach jak II wojna światowa, opisuje Katarzyna Okoniewska w rozdziale *Maść Willkinsona i cyjanek potasu. Leczenie świerzbu i tyfusu w obozach koncentracyjnych*. Część ta kończy się dwoma monograficznymi artykułami dotyczącymi alkoholu. Pierwszy z nich, autorstwa Łukasza Martowskiego — *Morowe remedium. Obraz alkoholu jako ludowego panaceum wobec wybranych epidemii na przestrzeni lat oraz jego miejsce w świadomości społecznej*, dotyczy aplikacji alkoholu podczas epidemii dżumy oraz grypy hiszpanki, a także przypadków nadużywania trunków podczas zarazy w literaturze. Drugi z nich to *Epidemia zatruc arsenikiem wśród brytyjskich alkoholików w XIX w.* Jego autor, Daniel Grudzień, opisuje nieznaną szerzej epidemię, która rozpoczęła się w 1897 r. w Liverpoolu, Manchesterze i Salfordzie. Dzięki niej rozpoczęto testowanie próbek piwa na obecność arsenu przy pomocy próby Marsha, dzięki czemu stosowanie „złotego trunku” znów było bezpieczne.

Część druga dotyczy zagrożeń współczesnego świata — chorób cywilizacyjnych, bioterroryzmu i bakterii wielolekoopornych. Michał Lubczyński i Izabela Cendal w rozdziale *Miażdżycza — epidemia współczesności* przedstawili najnowsze dane dotyczące tej popularnej choroby — jej epidemiologię, historię i nowoczesne metody leczenia. W podobny sposób przedstawiają jednostki chorobowe rozdziały autorstwa Julii Depty, Moniki Wysokińskiej i Rafała Hrynkiewicza (*Choroby nowotworowe jako epidemie XXI wieku — palenie i zanieczyszczenie powietrza sprawcami*

nowotworzenia) oraz Magdaleny Okruty, Adrianny Graniak, Jana Jurgieła i Natalii Klimek (*Otyłość w ciąży — czy to już epidemia?*). Bakterie wielolekooporne i mało znane szczepy mikroorganizmów są obecnie bardzo dużym zagrożeniem, o czym świadczy chociażby obecny stan pandemii COVID-19. Opisuje je Wioletta Nieścior w rozdziale *Bakterie wielolekooporne — nadal istotne zagrożenie?* Praktyczne wykorzystanie wiedzy mikrobiologicznej jest jednym z największych *taboo* wśród narodów świata. Pewne zagrożenia i inne aspekty tej broni opisują w swoim rozdziale Katarzyna Klocek i Wojciech Marcinkowski (*Wybrane aspekty broni biologicznej. Kontekst historyczny i medyczny*).

Współczesna sytuacja epidemiologiczna jest oczywistą inspiracją dla twórców literatury, sztuki oraz badaczy. W ten trend wpisują się artykuły ostatniej części niniejszej publikacji. Bardzo ciekawy aspekt prawny został poruszony przez Aleksandrę Macioch, która zadaje sobie pytanie dotyczące sankcji prawnych w przypadku zakażenia wirusem SARS-CoV-2 (*Odpowiedzialność karna za narażenie na zakażenie wirusem SARS-CoV-2 – analiza legalna*). Wirus ten zmienił całkowicie system ochrony zdrowia. Dzięki niemu rozwinęła się telemedycyna (doświadczenia z nią związane opisuje Michał Mazur w rozdziale *Diagnoza i terapia logopedyczna w okresie pandemii COVID-19 w Polsce*), a z drugiej strony spowodował on wzrost śmiertelności pacjentów chorujących na choroby przewlekłe, oraz zaostrzenie objawów (Jakub Jarmołowicz, Natalia Kistela, Aleksandra Snopkowska & Izabela Cendal — *Wpływ pandemii COVID-19 na samokontrolę i zaostrzenia choroby u pacjentów z nieswoistym zapaleniem jelit*).

Chciałbym serdecznie podziękować członkom redakcji, autorom i recenzentom niniejszej książki. Bez waszego wsparcia i pomocy publikacja ta by nie powstała. Dziękuję również patronom tej monografii: Polskiemu Towarzystwu Studentów Farmacji (PTSF), Bydgoskiej Szkole Historii Nauk Medycznych, Studenckiemu Kołu Naukowemu „Uroboros”, czasopismu Pharmacopola i blogowi Historia Choroby.

Mgr farm. Aleksander K. Smakosz
ORCID 0000-0001-8458-6413
Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu
Katedra i Zakład Biologii i Botaniki Farmaceutycznej

PATRONATY

POLSKIE TOWARZYSTWO
STUDENTÓW FARMACJI

Historia choroby
Lek. wet. Rafał Wierzbowski

**Bydgoska Szkoła
Historii Nauk Medycznych**

F U N D A C J A   N A U K O W A

CZEŚĆ I

Historia epidemii i etnofarmakologia

Liŝta autorów

Mgr farm. Aleksander K. Smakosz

Uniwersytet Medyczny im. Piastów Őlaskich we Wrocławiu

Katedra i Zakład Biologii i Botaniki Farmaceutycznej

ORCID 0000-0001-8458-6413

Dr Mateusz Dąsal

Uniwersytet Medyczny im. Piastów Őlaskich we Wrocławiu

Studium Nauk Humanistycznych i Społecznych

Zakład Humanistycznych Nauk Wydziału Farmaceutycznego

ORCID 0000-0003-4804-3766

Mgr Agnieszka Banaś

Uniwersytet Opolski, Wydział Filologiczny

Zakład Nauk o Literaturze

ORCID 0000-0001-9095-0883

Lek. Izabela Cendal

Uniwersytet Medyczny im. Piastów Őlaskich we Wrocławiu

Katedra i Klinika Neonatologii

ORCID 0000-0002-4868-2712

Julia Depta

Uniwersytet Szczeciński

Wydział Nauk Őcisłych i Przyrodniczych

Studenckie Koło Naukowe Immunobiologii

Chorób Zakaźnych i Nowotworowych

Adrianna Graniak

Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu
Wydział Lekarski

Mgr Marta K. Grochowalska

niezależny badacz
ORCID 0000-0001-6239-7267

Daniel Grudziń

Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu,
Wydział Farmaceutyczny
ORCID 0000-0002-5217-0111

Mgr Rafał Hrynkiewicz

Uniwersytet Szczeciński
Instytut Biologii
ORCID 0000-0002-0688-6928

Jakub Jarmołowicz

Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu
Wydział Lekarski

Jan Jurgiel

Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu
Wydział Lekarski

Natalia Kistela

Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu
Wydział Lekarski

Natalia Klimek

Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu
Wydział Lekarski

Katarzyna Klocek

Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu
Wydział Farmaceutyczny

Mgr Katarzyna Okoniewska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Historyczny
ORCID 0000-0003-3040-0067

Magdalena Okruta

Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu
Wydział Nauk o Zdrowiu

Michał Lubczyński

Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach

Mgr Aleksandra Maciocha

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
Katedra Prawa Karnego Materialnego

Wojciech Marcinkowski

Politechnika Wrocławska
Wydział Elektroniki

Łukasz Martowski

Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu
Wydział Farmaceutyczny
ORCID 0000-0002-1416-4466

Mgr Michał Mazur

niezależny badacz

Wioletta Nieścior

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Collegium Medicum im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy

Aleksandra Snopkowska

Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu
Wydział Lekarski

Kamila Sobczak

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Collegium Medicum im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy

Monika Wysokińska

Uniwersytet Szczeciński
Wydział Nauk Ścisłych i Przyrodniczych
Studenckie Koło Naukowe
Immunobiologii Chorób Zakaźnych i Nowotworowych

Zapraszamy do obferwowania!

Czasopismo i wydawnictwo Pharmacopola

www.pharmacopola.pl

www.facebook.com/pharmacopolaczasopismo

www.instagram.com/pharmacopolaczasopismo

Aleksander K. Smakosz

www.gulosus.pl

www.facebook.com/DrGulosus

www.instagram.com/alexander_gulosus

 FINIS LIBRI